

УДК 811.11[37 + 42] :82– 1:111.852

ДИСКУРСИВНА НОМІНАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ОЦІНКИ В ЛІРИЦІ АНГЛІЙСЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Бойко Я. В.

Державний вищий навчальний заклад: "Національний гірничий університет"

Статтю присвячено одному з типів номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – дискурсивній номінації, виокремленій із урахуванням структури і семантики аксіологічно забарвленого мовного матеріалу в ліриці англійського романтизму.

Ключові слова: номінація, дискурсивна номінація.

Статья посвящена одному из типов номинации эстетической оценки – дискурсивной номинации, выделенной с учетом структуры и семантики аксиологически окрашенного языкового материала в лирике английского романтизма.

Ключевые слова: номинация, дискурсивная номинация.

The article focuses on one of aesthetic evaluation nomination types – discourse nomination, which was distinguished depending on the structural and semantic properties of axiologically charged lexicon in English romantic lyrics.

Key words: nomination, discourse nomination.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Природа цінностей і способи їх вербалізації стають елементами численних мовознавчих студій (див., наприклад, праці Н. Д. Арутюнової, О. Л. Бессонової, О. М. Вольф, М. В. Гамзюка, В. І. Говердовського, С. Д. Кацнельсона, І. М. Кобозевої, Т. А. Космеди, Ю. С. Степанова, В. І. Шаховського, Л. О. Чернейко та ін.), у яких категорія оцінки розглядається у логікоємантичному, семантикопрагматичному та комунікативному аспектах.

Нові тенденції на сучасному етапі розвитку лінгвопоетики, зумовлені становленням у другій половині ХХ ст. когнітивно-дискурсивної парадигми (Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, Т. ван Дейк, О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, А. М. Приходько, І. С. Шевченко та ін.), сприяли відкриттю нових перспектив осмислення краси і потворності як абстрактних естетичних і буттєвих категорій, утілених у поетичному тексті.

Мета статті – описати один із типів номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – дискурсивну номінацію, виокремлену з урахуванням структури і семантики аксіологічно забарвленого мовного матеріалу в ліриці англійського романтизму. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити різні дослідницькі підходи у теорії номінації; 2) розмежувати поняття "мікротекст" – "мікроконтекст", "текст" – "дискурс"; 3) охарактеризувати види дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" в ліриці англійського романтизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз вербальних засобів вираження естетичної оцінки у поетичних творах англійського романтизму спирається на надбання теорії мовної номінації. **Номінація**, під якою розуміють називання предметів і ситуацій за допомогою мовних

засобів, закріплення за певним референтом того чи іншого спеціального знака, є комплексним мовленнєво-мисленнєвим процесом, котрий має як логіко-гносеологічні, біологічні, соціальні, фізіологічні, так і власне мовні основи [9, с. 107]. Проблеми мовної номінації розробляються з різних підходів. Лінгвісти, які досліджують **лінгвогносеологічні** й **онтологічні** основи мовної номінації, неодноразово підкреслювали, що "номінація – первинний процес пізнання речей, явищ та їх позначання, тобто перший етап закріплення результатів пізнання в мовному знакові, без якого, природно, не може функціонувати понятійна система людини" [5, с. 38]. У такому ракурсі мовна номінація розглядається як фіксування й ідентифікація засобами мови результатів пізнавальної діяльності людини. Номінація, опосередкована пізнавальним мисленням, завжди змістовна і як така природно включається в процеси знакоутворення, у процеси репрезентації об'єктивного світу і його фрагментів [10, с. 114]. Із **функціонального** погляду мовна номінація є не що інше як "мовна ідентифікація й дистинкція поняття. Вона служить ідеальною репродукцією предметів, які існують поза мовою й людською пізнавальною діяльністю, але лише завдяки найменуванню можуть бути використані інтерсуб'єктивно" [10, с. 17].

Як свідчить огляд наукової літератури з теорії номінації, дослідники мовної номінації з позицій лінгвогносеологічної й онтологічної її основи (Н. Д. Арутюнова, Б. О. Абрамов, Т. В. Булигіна, В. Гаґ Г. В. Колшанський, О. І. Москальська, О. А. Потєбнян) наголошують на тому, що номінативні одиниці у мовній системі є первинними, у мовленні – вторинними, тому знаки-номінативи [1, с. 6] диференціюються на часткові та повні [1], найменування та повідомлення [7, с. 155–156] та ін. Залежно від структурно-семантичних характеристик номінативних засобів, що виражають естетичну оцінку, пропонуємо розрізняти **лексичну номінацію** (просте слово, композит, словосполучення), **пропозитивну** (речення) та **дискурсивну** (мікротекст). Запропонована типологія номінацій становить основу структурно-семантичної класифікації вербальних операторів естетичної оцінки "прекрасне / потворне".

Дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" – це мікротекст утворений засобами (двома і більше) пропозитивної номінації, які у своїй сукупності змальовують позамовну природну ситуацію.

Термін "мікротекст" слід відрізнити від терміну "мікроконтекст", який традиційно розуміється як "мінімальне оточення одиниці, у якому вона, включаючись у загальний смисл фрагмента, реалізує своє значення, плюс додаткове кодування у вигляді асоціацій, конотацій" [ЛЕС, с. 238]; мікроконтекст часто асоціюється з реченням (висловленням), у той час як мінімальним обсягом мікротексту є надфразна єдність [ЛЕС, с. 238].

У мікротексті засобами пропозитивної номінації вербалізована **смыслопороджувальна ситуація**, яка є кореферентною навколишньої дійсності (співвідноситься з позамовною природною ситуацією). Саме зв'язок із позамовною дійсністю, з реальними, об'єктивними ситуаціями, знання яких зумовлює вектори розгортання інформації мікротексті і способи розкриття смислової структури оцінних номінацій, пояснює вибір назви такого типу номінації **дискурсивної**, оскільки відомо, що вже з кінця 80-х рр. ХХ ст. під дискурсом розуміють складне комунікативне явище, складну систему ієрархії знань, що включає, окрім тексту, ще й екстралінгвальні чинники (знання про світ, думки, установки, цілі адресата та ін.), необхідні для розуміння тексту [3, с. 87].

Типологія кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій може зводитися до суто комунікативних, прагматичних і т.ін. Пов'язуючи принципи визначення позамовних ситуацій з реальними, об'єктивними ситуаціями, які відображають процес пізнання фрагмента дійсності суб'єктом (у єдності онтології та гносеології), В. І. Охріменко розрізняє такі типи ситуацій: перцептивну (сприйняття навколишньої дійсності), емоційну (емоційна реакція), рефлексивну (епістемічна діяльність), волітивну (планування, прийняття та реалізація рішень), аксіологічну (зв'язок з утилітарними та деонтичними цінностями) [6, с. 62].

Для мети нашого дослідження номінативних засобів естетичної оцінки "прекрасне / потворне" у поетичних творах англійського романтизму необхідним є коригування

наведеної типології кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій і запропонування таких її типів, як: перцептивно-ціннісна (оцінне сприйняття навколишньої дійсності), рефлексивно-ціннісна (епістемічно-оцінна діяльність), емоційно-ціннісна (емоційно-оцінна реакція). Запропонована типологія кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій, вербалізованих у мікротекстах, зумовлює визначення відповідних видів дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" (рис. 1).

Рис. 1. Дискурсивна номінація "прекрасного" та "потворного"

Перцептивно-ціннісна дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" позначає оцінне ставлення суб'єкта оцінки до конкретної, чуттєвої ситуації, що розгортається у "визначеному місці у режимі теперішнього актуального *hic et nunc* і поміщається в ініціальну систему просторово-часових координат" [4, с. 4]. Основними параметрами перцептивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: ситуативність; суб'єкт естетичної оцінки; об'єкт, що підлягає оцінці з позицій естетичної значущості; опора на відчуття й емпіричні знання у процесі естетичної оцінки.

Прикладом перцептивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасного" слугує наступний мікротекст, у якому передано відчуття (= оцінне ставлення) поета (= суб'єкта оцінки), викликане прекрасним краєвидом, що відкривався з невеликого пагорба, на якому стояв поет (= конкретна, чуттєва ситуація, що розгортається у визначеному місці): *I stood tip-toe upon a little hill, / The air was cooling, and so very still. / That the sweet buds which with a modest pride / Pull droopingly, in slanting curve aside, / Their scanty leaved, and finely tapering stems, / Had not yet lost those starry diadems / Caught from the early sobbing of the morn. / The clouds were pure and white as flocks new born, / And fresh from the clear brook; sweetly they slept / On the blue fields of heaven, and then there crept / A little noiseless noise among the leaves <...> For not the faintest motion could be seen / Of all the shades that slanted o'er the green. <...> I gazed awhile, and felt as light, and free / As though the fanning wings of Mercury / Had played upon my heels: I was light-hearted, / And many pleasures to my vision started; / So I straightway began to pluck a posey / Of luxuries bright, milky, soft and rosy* (Keats STT).

У мікротексті створено образ (= об'єкт, що підлягає оцінці з позицій естетичної значущості) реальної дійсності (= у режимі теперішнього актуального *hic et nunc*), у якій панує тиша (*The air was cooling, and so very still*) і спокій (*sweetly they slept <...> For not the faintest motion could be seen*). Метафорична насиченість стилю (*the sweet buds which with a modest pride / Pull droopingly <...> finely tapering stems; the early sobbing of the morn; sweetly they slept / On the blue fields of heaven*), застосування епітетів (*the sweet buds; those starry diadems; of luxuries bright, milky, soft and rosy*), образних порівнянь (*The clouds were pure and white as flocks new born*) і, навіть, оксюмору (*and then there crept / A little noiseless noise among the leaves*) змальовують картину прекрасного краєвиду і створюють відчуття (= процес оцінки з опорою на емпіричні знання) заспокоєння і легкості (*I gazed awhile, and felt as light, and free / As though the fanning wings of Mercury / Had played upon my heels: I was light-hearted*).

Отже, у перцептивно-ціннісній дискурсивній номінації має місце єдність простору, часу, суб'єкта естетичної оцінки, об'єкта естетичної оцінки: суб'єкт естетичної оцінки інтерпретує інформацію навколишньої дійсності на основі її естетичної значущості та свого сенсорно-рефлексивного синтезу. Модель сенсорно-рефлексивного синтезу відображає оцінне ставлення суб'єкта сприйняття до об'єкта естетичної оцінки у режимі *hic et nunc* з опорою на емпіричне сприйняття й емпіричні знання.

Перехід від перцепції до рефлексії вербалізує процес реінтерпретації сенсорних даних – рефлексивізації перцепції, що знаходить утілення в **рефлексивно-ціннісній дискурсивній номінації** естетичної оцінки "прекрасне / потворне". У моделі рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації має місце переорієнтація з сенсорно-образного мислення на поняттєве, оскільки "спостереження суб'єкта спрямовано у зовнішній світ з позицій власного "я" [2, с. 9]. Характер рефлексивної перцепції є відмінним від власне перцепції *hic et nunc*: суб'єкт естетичної оцінки у процесі оцінювання навколишньої дійсності спирається не на емпіричне сприйняття, а на знання, отримані у ~~х~~ інтерпретації (рефлексії) перцептивних даних. Основними параметрами рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: фрагмент дійсності, пов'язаний із первинною ситуацією як джерело рефлексії; ментальна діяльність суб'єкта естетичної оцінки; аспонтанність рефлексії суб'єкта естетичної оцінки (відображення перцептивного досвіду у свідомості), процес оцінювання об'єкта оцінки на основі його естетичної значущості.

Прикладом рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "потворного" слугує наступний мікротекст у якому джерелом рефлексії історична подія – військова перемога принца Мальборо у битві з французами: *'They say it was a shocking sight / After the field was won; / For many thousand bodies here / Lay rotting in the sun: / But things like that, you know, must be / After a famous victory. / 'Great praise the Duke of Marlbro' won / And our good Prince Eugene; / 'Why 'twas a very wicked thing!' / Said little Wilhelmine; / 'Nay, nay, my little girl,' quoth he, / 'It was a famous victory. / And every body praised the Duke / Who this great fight did win.' / 'But what good came of it at last?' / Quoth little Peterkin: – / 'Why that I cannot tell,' said he, / But 'twas a famous victory'* (Southey AB).

Оцінюючи цю подію як 'велику битву' (*this great fight*), 'видатну перемогу' (*a famous victory*), за яку всі прославляли принца Мальборо, розповідач (= суб'єкт оцінки) розмірковує (= ментальна діяльність суб'єкта естетичної оцінки) над тим, якою ціною ця перемога була досягнута, – за рахунок життя багатьох тисяч людей, тіла яких зараз 'гниють на сонці' (*many thousand bodies here / Lay rotting in the sun*). Уявляючи (= аспонтанність рефлексії суб'єкта естетичної оцінки), яким шокуючим видовищем було поле битви після бою (*it was a shocking sight / After the field was won*), розповідач переосмислює (= процес оцінювання об'єкта оцінки на основі його естетичної значущості) велич цієї події, наголошуючи на її жорстокості (*'twas a very wicked thing!*) і безглуздості, тому що ніхто не міг сказати, заради чого відбулася та 'велика битва' (*'But what good came of it at last?' / Quoth little Peterkin: – / 'Why that I cannot tell'*).

Отже, основними диференційними ознаками рефлексивно-ціннісної дискурсивної номінації є: 1) дистанціювання у часі між перцепцією "тоді" і рефлексією "зараз"; 2) оцінна інтерпретація перцептивних даних, що мали місце "тоді"; 3) опора у процесі оцінної рефлексії не на емпіричне сприйняття, а на ментальну діяльність (вивідні знання).

Емоційно-ціннісна дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" позначає емоційно-оцінне реагування суб'єкта оцінки на корелативну дійсності емоційну ситуацію та чинники, що її зумовлюють. Серед чинників емотивності найбільш значимим уважають: "задоволення :: незадоволення", а менш значимими є "прийняття :: неприйняття", "активність :: пасивність" тощо [8, с. 106]. Основними параметрами емоційно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" є: причина емоційно-

оцінного сприйняття суб'єктом навколишньої дійсності (телектуальна оцінка фрагменту дійсності суб'єктом за параметром "бажаності :: небажаності"); власне емоція (суб'єктивне емоційне переживання суб'єкта); емоційний прояв (зовнішня маніфестація емоцій).

Наприклад, у поемі С. Т. Кольриджа "Сказання про Старого Мореплавця" (*Rime of the Ancient Mariner*) за допомогою емоційно-ціннісної дискурсивної номінації змальовано жахливу сцену покарання Старого Мореплавця за те, що він скоїв карний злочин, – з безглуздою жорстокістю вбив альбатроса, який символізує все гарне, чесне, добре й довірче в природі:

"I fear thee, ancient Mariner! / I fear thy skinny hand! / And thou art long, and lank, and brown, / As is the ribbed sea-sand. / I fear thee and thy glittering eye, / And thy skinny hand, so brown." – / "Fear not, fear not, thou Wedding-Guest! / This body dropped not down. / Alone, alone, all, all alone, / Alone on a wide wide sea! / And never a saint took pity on / My soul in agony. / The many men, so beautiful! / And they all dead did lie; / And a thousand thousand slimy things / Lived on; and so did I. / I looked upon the rotting sea, / And drew my eyes away; / I looked upon the rotting deck, / And there the dead men lay. / I looked to heaven, and tried to pray; / But or ever a prayer had gusht, / A wicked whisper came and made / My heart as dry as dust. / I closed my lids, and kept them close, / And the balls like pulses beat; / For the sky and the sea, and the sea and the sky, / Lay like a load on my weary eye, / And the dead were at my feet. / The cold sweat melted from their limbs, / Nor rot nor reek did they: / The look with which they looked on me / Had never passed away. / An orphan's curse would drag to hell / A spirit from on high; / But oh! more horrible than that / Is the curse in a dead man's eye! / Seven days, seven nights, I saw that curse, / And yet I could not die (Coleridge RAM).

Складниками емоційно-ціннісної дискурсивної номінації у наведеному прикладі є різні типи лексичної і пропозитивної номінації, за допомогою яких описано прояв емоції страху (= емоційно-оцінне реагування) Старого Мореплавця (= суб'єкта оцінки) у ситуації здійснення його покарання за вбивство альбатроса (референтна дійсності емоційна ситуація). Так, власне емоцію страху (= суб'єктивне емоційне переживання суб'єкта оцінки) передано засобами простої дієслівної лексичної номінації – анафоричним повтором дієслова *fear* 'боятися' ("*I fear thee, ancient Mariner! / I fear thy skinny hand! / And thou art long, and lank, and brown, / As is the ribbed sea-sand. / I fear thee and thy glittering eye, / And thy skinny hand, so brown.*" / "*Fear not, fear not, thou Wedding-Guest!*"). За допомогою комплексної лексичної номінації описано жахливість ситуації, яка створюється і посилюється описом зовнішності Старого Мореплавця (*skinny hand; and thou art long, and lank, and brown; glittering eye*), змалюванням відразливого фрагменту дійсності (*the rotting sea; the rotting deck; a thousand thousand slimy things*), визначенням причини емоції страху (= чинника, що її зумовлює) – жахливою ситуацією самотності (*Alone, alone, all, all alone, / Alone on a wide wide sea!*). Безпорадність (*A wicked whisper came and made / My heart as dry as dust*) і страждання (*And never a saint took pity on / My soul in agony*) Старого Мореплавця (= емоційний прояв, зовнішня маніфестація емоцій), який протягом семи днів (*Seven days, seven nights, I saw that curse, / And yet I could not die*) залишався наодинці з мертвими товаришами (*The many men, so beautiful! / And they all dead did lie*) серед безкрайнього моря (*For the sky and the sea, and the sea and the sky, / Lay like a load on my weary eye, / And the dead were at my feet*) і відчував прокльони від їхніх мертвих очей (*But oh! more horrible than that / Is the curse in a dead man's eye!*), виражено засобами пропозитивної номінації.

Зазначені параметри емоційно-ціннісної дискурсивної номінації естетичної оцінки "прекрасне / потворне" відповідають текстовій моделі сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу.

Висновки. Отже, дискурсивна номінація естетичної оцінки "прекрасне / потворне" виходить за межі одного речення; це – мікротекст, утворений засобами (двома і більше) пропозитивної номінації, які у своїй сукупності змальовують позамовну природну ситуацію. Залежно

від типу кореферентних дійсності мовленнєвих ситуацій, вербалізованих у мікротекстах "потворного" чи "прекрасного", виокремлено види дискурсивної номінації – перцептивно-ціннісна, рефлексивно-ціннісна й емоційно-ціннісна дискурсивна номінація, які різною мірою виражають естетичну оцінку "прекрасне / потворне" в ліриці англійського романтизму.

Література

1. Гак В. Г. Семантическая организация текста / Владимир Григорьевич Гак // Лингвистика текста. – М., 1974. – Т. 1. – С. 6–14.
2. Герасимова И. А. Деонтическая логика и когнитивные установки / Ирина Алексеевна Герасимова // Логический анализ языка : Языки этики : [сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко, Н. К. Рябцева]. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 7–16.
3. Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины и как слова обыденного языка / Валерий Закиевич Демьянков // Язык, культура, общество : IV Междунар. науч. конф., 27–30 сентября 2007 г. : пленарные доклады. – М., 2007. – С. 86–95.
4. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение : [монография / под общ. ред. В. М. Жирмунского, М. М. Гухман, С. Д. Кацнельсона] / Соломон Давидович Кацнельсон. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 112 с.
5. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 176 с.
6. Охріменко В. І. Онтологія та гносеологія категорії модальності в італійській мові : дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Валерія Іванівна Охріменко. – К., 2012. — 612 с.
7. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Наука, 1999. – 182 с.
8. Романов Д. А. Психолінгвістическе обоснование эмоциональной идентификации / Дмитрий Анатольевич Романов // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2005. – № 1. – С. 98–107.
9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики [аналітичний огляд] / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
10. Языковая номинация: Общие вопросы [сборник / отв. ред. : Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Довідкова література

ЛЕС – Лингвистический энциклопедический словарь / [сост. Н. Д. Арутюнова, В. А. Виноградов, В. Н. Топоров и др.; гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд., испр.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Coleridge RAM – Coleridge S. T. Rime of the Ancient Mariner [a poem]. [Electronic reference] / Samuel Taylor Coleridge. – Access mode: <http://www.online-literature.com/coleridge/>

Keats STT – Keats J. I Stood Tip-Toe Upon A Little Hill [Electronic reference] / John Keats. – Access mode: <http://englishhistory.net/keats/poetry.html>

Southey AB – Southey R. After Blenheim [Electronic reference] / Robert Southey. – Access mode: http://allpoetry.com/Robert_Southey